OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

LsN Lena Andersson

22.10.2021

Eduskunnan lakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS 7/2021 VP EDUSKUNNALLE LAIKSI RIKOSLAIN MUUTTAMISESTA (SUKUPUOLI KOVENTAMISPERUSTEENA)

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdassa luetellaan rangaistuksen koventamisperusteena se, että rikos tehdään siinä erikseen luetelluista tai niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta. Kyse on rikoksen tekemisestä laissa mainittuun uhrin ominaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta, jota yleensä kutsutaan vihavaikuttimeksi. Esityksessä ehdotetaan 4 kohdan muuttamista niin, että siinä erikseen lueteltuihin niin sanottuihin vaikuttimiin lisättäisiin maininta rikoksen tekemisestä uhrin sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta.[1]

Myös oikeushenkilön rangaistusvastuuta törkeästä kunnianloukkauksesta ja laittomasta uhkauksesta koskeviin säännöksiin (RL 24 luku 13 § ja 25 luku 10 §) lisättäisiin vastaava maininta sukupuolesta. Maininta sukupuolesta teon vaikuttimena lisättäisiin myös julkista kehottamista rikokseen koskevaan oikeushenkilön rangaistusvastuusäännökseen (17 luku 24 § 2 momentti 2 kohta) silloin, kun rikos, johon kehotetaan tai houkutellaan, olisi törkeä kunnianloukkaus tai laiton uhkaus.

Tausta

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa todetaan, että rikoslain 6 luvun 5 §:n mukaiseksi koventamisperusteeksi säädetään rikoksen tekeminen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta. Esityksen taustalla on arkkipiispa emeritus Mäkisen johtaman viharikostyöryhmän ehdotukset vuodelta 2019. Sen työn kuluessa epäkohtana nousi esille, voidaanko rikoslain keinoin riittävän tehokkaasti huomioida naisiin kohdistuvaa vihapuhetta.

Esitys on myös osa hallitusohjelman mukaisia poikkihallinnollisia toimenpiteitä, joilla puututaan nykyistä vahvemmin järjestelmälliseen häirintään, uhkailuun ja maalittamiseen, joka uhkaa sananvapautta, viranomaistoimintaa, tutkimusta ja tiedonvälitystä.

[1] Rangaistuksen koventamisperusteita ovat … 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, **sukupuoleen,** seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta;

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@om.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Sukupuolella tarkoitetaan esityksessä naisia ja miehiä. Rikoslaki on sukupuolineutraali laki. Useat selvitykset kuitenkin osoittavat, että erityisesti julkisuudessa, politiikassa tai johtavissa asemissa toimiviin naisiin kohdistuu heidän sukupuoleensa kohdistuvaa vihaa ja seksuaalissävytteistä vihapuhetta. Naisiin kohdistuva vihapuhe voi vakavimmillaan sisältää brutaaleja ja seksualisoituja uhkauksia kuolemasta, raiskauksesta tai väkivallasta. Vastaavat teot – sekä vihapuheen että viharikosten osalta - miessukupuoleen kohdistuvina ovat luonnollisesti yhtä moitittavia.

Huolena on, että tekojen kohde ei enää halua osallistua julkiseen keskusteluun taikka välttelee tiettyjen aiheiden käsittelyä julkisuudessa (niin sanottu chilling effect). Tämä vaarantaa demokraattisen yhteiskunnan perusarvoja ja voittopuolisesti tiettyyn sukupuoleen kohdistuvana myös yhdenvertaisuutta.

Esitys koskee myös viharikoksia yleisesti. Väkivallan, sen uhan ja pelon ilmapiiri voi lisääntyä yleisellä tasolla, jos vihavaikuttimesta tehtyihin tekoihin (viharikoksiin) ei lainsäädännöllä eikä käytännön tasolla puututa. Tämä puoltaa tällaisista motiiveista tehtyjen rikosten ankarampaa kohtelua.

Vihavaikutin

Rikoslaissa sukupuoli teon vaikuttimena olisi mahdollista jo nykyisin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamista koskevan yleissäännöksen kautta (RL 6 luvun 4 § Yleisperiaate), jossa yhtenä mittaamiseen vaikuttavana seikkana mainitaan teon vaikutin.

Lisäksi rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdassa koventamisperusteena erikseen lueteltuihin vaikuttimiin rinnasteisena muuna vaikuttimena olisi nykyään mahdollista ottaa huomioon sukupuoli (”taikka niihin rinnastettava muu vaikutin”). Tietoa, että näin olisi oikeuskäytännössä menetelty, ei kuitenkaan ole. Uhrin sukupuolen nimenomaisen mainitsemisen teon vaikuttimena uutena koventamisperusteena arvioidaan selkeyttävän oikeustilaa nykytilaan verrattuna.

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohta sai nykyisen muotonsa vuonna 2011 kansainvälisten velvoitteiden edellyttämässä muodossa. Sukupuolen lisääminen kuitenkin perustuu kansalliseen harkintaan. Kansainvälisesti nimenomaisesti mainittua sukupuolta koventamisperusteena ei tiettävästi tunneta muissa maissa, ei esim. muissa Pohjoismaissa. EU:n komissio on ollut kiinnostunut Suomen lainsäädäntömuutoksesta, mutta tiedossa ei ole konkreettista aloitetta.

Rikoslain koventamisperusteita sovelletaan kaikkiin rikoksiin. Mitään rikoslajia ei lähtökohtaisesti ole rajattavissa soveltamisalan ulkopuolelle. Olosuhdetta, joka on kuitenkin jo otettu huomioon rikoksen tunnusmerkistössä, ei lähtökohtaisesti tulisi toistamiseen ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa. Tällainen rikos sukupuolen osalta on esimerkiksi syrjintä. Mihinkään rikoslajiin ei toisaalta voida liittää koventamisperusteen automaattista soveltumista. Kyse on aina yksittäistapauksellisesta harkinnasta.

Sukupuolen moninaisuus olisi rinnastettava muu vaikutin

Esitys lähtee hallitusohjelman kirjauksesta, jonka mukaan rikoslain koventamisperustetta koskevassa pykälässä erikseen mainitaan vain sukupuoli (mies ja nainen), ei sen sijaan sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai sitä, että henkilön fyysiset sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen (Tasa-arvolain 3 §).

Rikoslaissa erikseen lueteltuihin teon vaikuttimiin rinnastetaan kuitenkin muut vaikuttimet (”niihin rinnastettava muu vaikutin)”. Tällainen muu vaikutin voi olla teon kohdistuminen erityistä suojaa tarvitsevan ryhmän edustajaan kuten transihmiseen ja intersukupuoliseen henkilöön. Rangaistusta on myös oikeuskäytännössä kovennettu, kun teko on kohdistunut sukupuolen moninaisuutta osoittavaan henkilöön.

On huomattava, että teon vaikuttimien arvioinnissa keskeistä on tekijän oletus uhrin koventamisperustesäännöksessä mainitusta ominaisuudesta eli tässä yhteydessä sukupuolesta. Ratkaisevaa ei siten olisi henkilön väestörekisteristä ilmenevä sukupuoli.

Vaikutukset

Viharikosraporttien mukaan nykyisin ns. vihavaikutinta koventamisperusteena sovelletaan tuomioistuimissa noin 3-12 tapauksessa vuosittain. Myös esityksen arvio on, että uutta koventamisperustetta sovellettaisiin alle 10 tapaukseen vuosittain. Uutta koventamisperustetta ei ole tarkoitettu rangaistuksen koventamisautomaatiksi, vaan sovellettavaksi lähtökohtaisesti nykyisten RL 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan koventamisperusteiden laajuudessa.

Koventamisperuste voi vaikuttaa paitsi rangaistuksen määrään mittaamisessa, myös lajivalintaan.

Esityksellä ei arvioida olevan merkittäviä taloudellisia vaikutuksia, ja vaikutukset (koulutus) olisivat toteutettavissa nykyisten toimintamenojen puitteissa